

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 16 (1992)

Δελτίον ΧΑΕ 16 (1991-1992), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του André Grabar (1896-1990)

Περίστυλο αίθριο στην πόλη του Βόλου

Αικατερίνη ΚΑΛΑΝΤΖΗ-ΣΜΠΥΡΑΚΗ

doi: [10.12681/dchae.1061](https://doi.org/10.12681/dchae.1061)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΚΑΛΑΝΤΖΗ-ΣΜΠΥΡΑΚΗ Α. (1992). Περίστυλο αίθριο στην πόλη του Βόλου. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 16, 107-114. <https://doi.org/10.12681/dchae.1061>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Περίστυλο αίθριο στην πόλη του Βόλου

Αικατερίνη ΚΑΛΑΝΤΖΗ-ΣΜΠΥΡΑΚΗ

Δελτίον ΧΑΕ 16 (1991-1992), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του
André Grabar (1896-1990) • Σελ. 107-114

ΑΘΗΝΑ 1992

ΠΕΡΙΣΤΥΛΟ ΑΙΘΡΙΟ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ¹

Κατά τη διενέργεια σωστικής ανασκαφής το καλοκαίρι του 1990 στο οικοπέδο που βρίσκεται στη διασταύρωση των οδών Δεληγιώργη 34-36 και Γαλλίας, στο Βόλο (εμβαδού ± 700 τ.μ.), σε βάθος 3,50 μ. από τη στάθμη του δρόμου, ήρθαν στο φως ερείπια κτιρίων και κινητά ευρήματα. Τα στοιχεία που αποκαλύφθηκαν είναι τα εξής:

1. Κρήνη-φιάλη (Εικ. 1-2)². Καταλαμβάνει το κέντρο ενός τετράπλευρου υπαίθριου χώρου και είναι κτισμένη με πλίνθους επενδεδυμένες με πλάκες από λευκό μάρμαρο της Πάρου. Με το ίδιο λευκό μάρμαρο είναι στρωμένο και το δάπεδό της, στο κέντρο του οποίου σώζεται ο μολύβδινος σωλήνας που τροφοδοτούσε το αναβρυτήριο, δηλαδή ένα «στροβίλιον» (Εικ. 3). Το σημείο Ο στην Εικ. 2, σημειώνει το στόμ. του αγωγού Α3, που διασχίζει διαγωνίως την αυλή μέχρι τη βορειοδυτική γωνία της, όπου καταλήγει σε φρεάτιο.

2. Το φρεάτιο (Εικ. 4) βρίσκεται σε βάθος 0,76 μ. από την επιφάνεια του δαπέδου της αυλής και έχει σχήμα τετραγώνου, πλευράς 0,74 μ. Οι τοίχοι, όπως και το δάπεδό του, είναι επίσης επενδεδυμένοι με μονοκόμματα τετράγωνα καλοδουλεμένες πλάκες λευκού μαρμάρου, ίδιας ποιότητας με της κρήνης. Χρησίμευε για την απορροή των υδάτων που μετέφεραν οι τρεις αγωγοί που κατέληγαν σ' αυτό.

3. Οι δύο από τους αγωγούς αυτούς είναι ελεύθεροι και επενδεδυμένοι επίσης με λευκό μάρμαρο. Ο Α1 βρίσκεται στη βορινή πλευρά του οικοπέδου και ο Α2 (Εικ. 5) στην ανατολική. Ένας τρίτος αγωγός, ο Α3, άγνωστης διατομής, έτρεχε διαγωνίως κάτω από την πλακόστρωση. Οι δύο πρώτοι αγωγοί έχουν πλάτος 0,32-0,35 μ., σωζόμενο ύψος 0,20-0,22 μ. και σωζόμενο μήκος 14 και 6 μ. αντιστοίχως. Ο τρίτος υπόγειος αγωγός είχε μήκος 8,50 μ. περίπου.

4. Στα ανατολικά της οκτάγωνης κρήνης, και σε απόσταση 2 μ. από αυτήν, ανασκάφτηκε κτιστό φρέαρ, διαστ. 0,94 x 0,90 μ., το οποίο τροφοδοτούσε την κρήνη με όμβριο και πηγαίο ύδωρ.

5. Η φιάλη περιβάλλεται από δάπεδο, του οποίου σώζεται το υπόστρωμα από κουρασάνι, που διατηρεί αλώβητα αποτυπώματα μαρμαρίνων πλακών, με τις εξής διαστάσεις: μήκος $\pm 0,95$ μ., πλάτος 0,50-0,60 μ. και πάχος 0,09 μ.

Σε ορισμένα σημεία έχουν διατηρηθεί in situ οι λευκές

μαρμαρίνες πλάκες (Εικ. 6), στην πλειονότητά τους όμως έχουν αφαιρεθεί από το δάπεδο. Μέσα στην επίχωση, πάχους 3,50 μ., που κάλυπτε το δάπεδο, εντοπίστηκαν πενήντα τέσσερα τεμάχια μαρμαρίνων πλακών, ποικίλων σωζόμενων διαστάσεων. Κοινά στοιχεία των πλακών είναι η ποιότητα και το χρώμα του μαρμάρου (λευκό παριανό) και το πάχος τους (0,09 μ.). Τα δύο αυτά στοιχεία και το γεγονός ότι βρέθηκαν τόσο κοντά στο δάπεδο δημιουργούν την πεποίθηση ότι οι πλάκες αυτές προέρχονται από αυτό.

6. Στη βορινή πλευρά του οικοπέδου αποκαλύφθηκε σειρά εννέα κτιστών πεσσών (με πλευρά $\pm 0,90$ μ. και σωζόμενο ύψος $\pm 0,30$ μ.) και ο στυλοβάτης του. Τα μεταξύ των πεσσών ανοίγματα καλύπτονται με μαρμαρίνες πλάκες που έχουν ποικίλο μήκος από 2,20 έως 2,40 μ., πλάτος 0,90 μ. και ύψος 0,16 μ. Συνολικά βρέθηκαν εννέα πλάκες in situ και έξι μέσα στην επίχωση.

7. Στην ανατολική πλευρά του οικοπέδου αποκαλύφθηκαν δύο κτιστοί πεσσοί με πλευρά 0,90 μ. και σωζόμενο ύψος $\pm 0,30$ μ. Τα μεταξύ των πεσσών ανοίγματα έχουν μήκος 2,20 και 2,30 μ. Οι διαστάσεις αυτές είναι όμοιες με τις αντίστοιχες της βορινής πλευράς.

8. Η πεσσοστοιχία της βορινής πλευράς προβάλλεται σε τοίχο που βρέθηκε σε απόσταση 3 μ. προς Β., κτισμένο με αργολιθοδομή, σωζόμενου ύψους 2 μ., σωζόμενου μήκους 3,50 μ. και πάχους 0,90 μ.

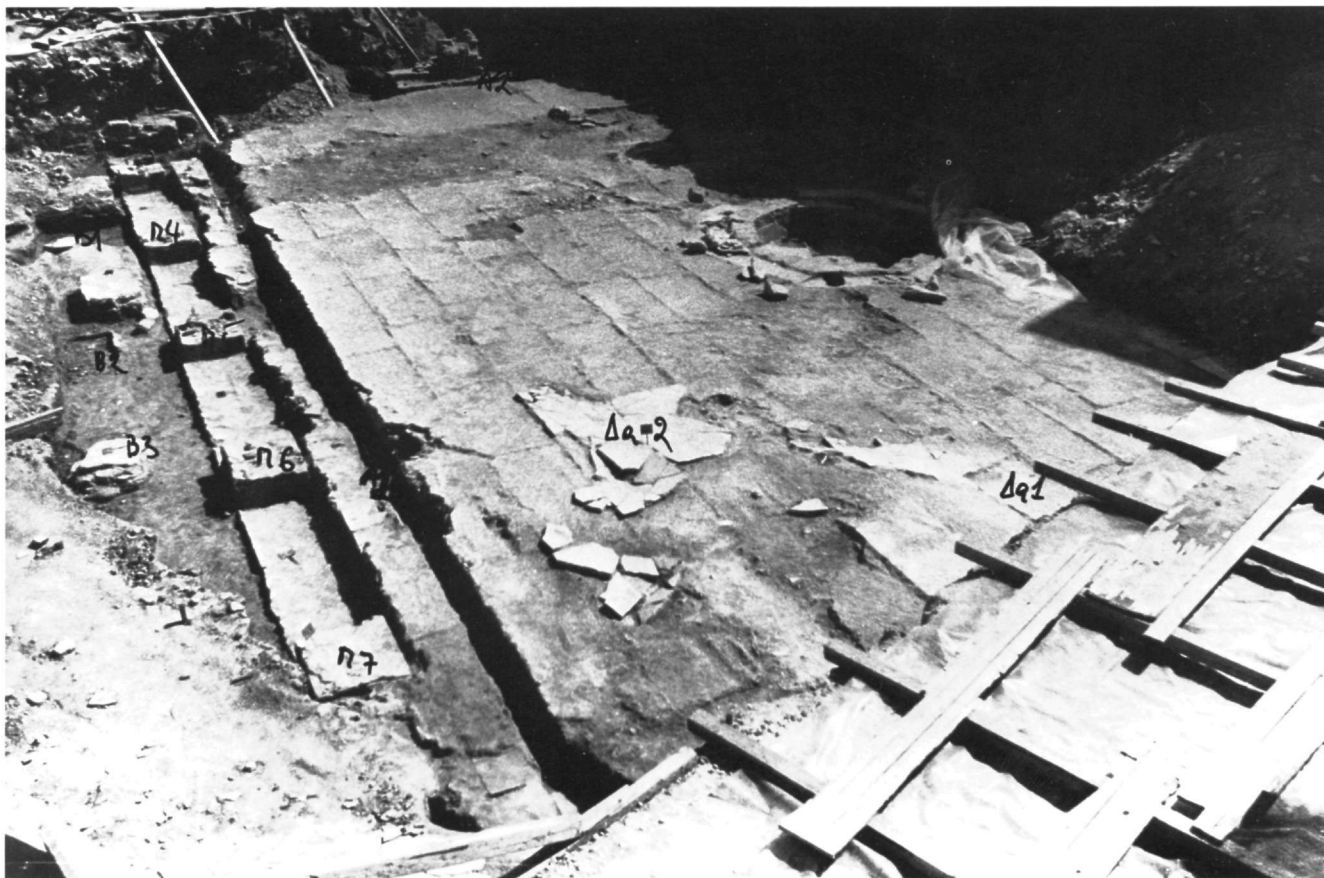
Μεταξύ του τοίχου και της πεσσοστοιχίας, και σε απόσταση $\pm 0,80$ μ. βορειότερα της πεσσοστοιχίας, αποκαλύφθηκαν:

9. Τρεις βάσεις κιόνων, από τις οποίες η μία στη θέση της (Εικ. 7) και ένα αποτύπωμα τέταρτης βάσης. Το υλικό των βάσεων είναι επίσης το λευκό παριανό μάρμαρο. Αν και πολύ λίγες οι βάσεις που σώζονται, ωστόσο είναι ικανές να αποκαταστήσουν μία κιονοστοιχία. Τα μετακίονια διαστήματα της κιονοστοιχίας έχουν διαστάσεις που κυμαίνονται από ± 2 έως $\pm 2,70$ μ.

Επειδή η κιονοστοιχία δεν έχει αντιστοιχία προς την πεσσοστοιχία και βρίσκεται σε στάθμη χαμηλότερη

1. Εκφράζω ευχαριστίες στον καθηγητή κ. Χαράλαμπο Μπούρα για τις πολύτιμες υποδείξεις του και τη συμβολή του στη δημοσίευση αυτής της μελέτης. Επίσης ευχαριστώ τον αρχαιολόγο κ. Χαράλαμπο Πέννα για τις χρήσιμες παρατηρήσεις του.

2. Βλ. Εικ. 2, κάτοψη του ανεσκαμμένου τμήματος του οικοπέδου.

Εικ. 1. Βόλος. Ανασκαφή οικοπέδου με περίστυλο αίθριο, στην οδό Δεληγιώργη 34-36 και Γαλλίας. Γενική άποψη της ανασκαφής από ΒΔ.

από αυτήν κατά 0,30 μ., μπορούμε να υποθέσουμε ότι η κιονοστοιχία ανήκει σε παλαιότερη φάση του κτιρίου. Χαρακτηριστικό είναι ότι στο χώρο που εκτείνεται μεταξύ πεσσοστοιχίας και κιονοστοιχίας (πλάτους $\pm 0,80$ μ.) δεν βρέθηκαν πλάκες δαπέδου ούτε ψηφίδες, αλλά μόνον η υποδομή από κουρασάνι, που είχε τεθεί ασφαλώς για να δεχθεί κάποιο υλικό επίστρωσης.

Η δυτική και η νότια πλευρά του αιθρίου δεν ερευνηθήκαν, επειδή η μεν δυτική καλύπτεται από σύγχρονες διώροφες και τριώροφες οικοδομές, η δε νότια καταλαμβάνεται από τον ακάλυπτο χώρο του οικοπέδου.

Τα κινητά ευρήματα αποκαλύφθηκαν μέσα στην επίχωση που αφαιρέθηκε για να καταστεί δυνατή η αρχαιολογική έρευνα και είναι τα εξής:

1. Έξι μαρμάρινες πλάκες, μήκ. 0,97, πλ. 0,50, πάχ. 0,16 μ., προερχόμενες από το στυλοβάτη.
2. Τμήμα επιστυλίου ακόσμητου, διαστ. $2,50 \times 0,30 \times 0,20$ μ.
3. Πεσσίσκος ακέραιος, τύπου Ραβέννας, ύψ. 1,03 και πλ. $0,26$ μ.³ (Εικ. 8).

4. Τμήμα κιονίσκου, σωζ. ύψ. 0,44 και διαμ. 0,22 μ.⁴ (Εικ. 9).

5. Μαρμάρινη βάση κίονα με πλίνθο πλευράς 0,38 και ύψ. 0,54 μ.

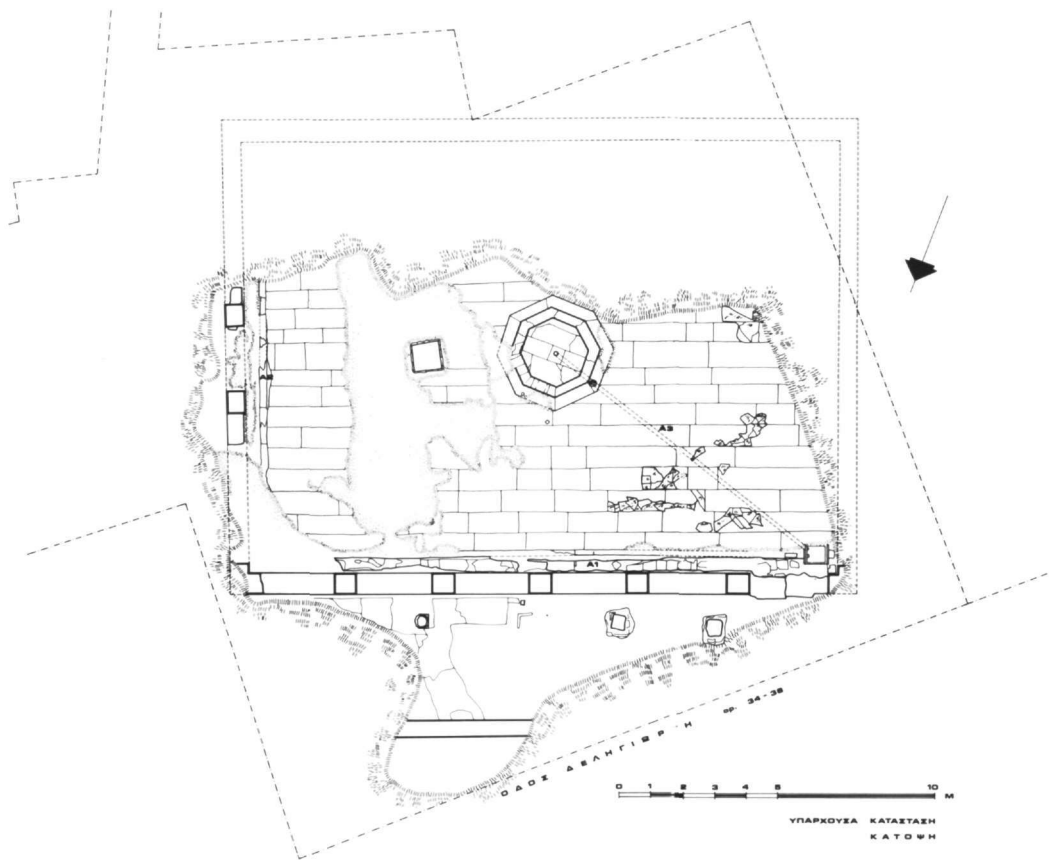
6. Επίθημα κιονοκράνου ακόσμητο με άνω πλευρά 0,50, κάτω πλευρά 0,34 και λοξή διατομή 0,11 μ.⁵ (Εικ. 10).

7. Εννέα αποτμήματα θωρακίου με ρόμβο, πιθανώς συνανήκοντα⁶.

8. Πενήντα τέσσερα τμήματα μαρμάρινων πλακών, που προέρχονται από το δάπεδο του αιθρίου και έχουν ποικίλες σωζόμενες διαστάσεις και πάχος 0,09 μ.

9. Δύο μαρμάρινοι γωνιακοί γαμματοειδείς πεσσοί, από ένας στη βορειοανατολική και τη βορειοδυτική γωνία της αυλής⁷ αντίστοιχα, από λευκό παριανό μάρμαρο, απλής μορφής, χωρίς γλυπτή διακόσμηση. Πρόκειται για αρχιτεκτονικά γλυπτά, που ανήκουν σε μεγάλο κτίριο, κοσμικού ή θρησκευτικού χαρακτήρα, υστερορωμαϊκής ή παλαιοχριστιανικής εποχής.

Η ελάχιστη κεραμεική που βρέθηκε, περιοριζόμενη

Εικ. 2. Βόλος. Ανασκαφή οικοπέδου οδού Δεληγιώργη 34-36 και Γαλλίας. Σχέδιο κάτοψης υπάρχουσας κατάστασης.

σε λίγα όστρακα αγγείων και τμήματα κεράμων, και η παντελής έλλειψη νομισμάτων πιθανότατα οφείλονται στις καταστροφές που υπέστη το κτίριο από τις αλληπάλληλες εγκατοικήσεις του χώρου.

Από την εξέταση των ευρημάτων διαπιστώνεται η ύπαρξη μιας κρήνης, η οποία συμπληρώνεται από άρτιο υδροδοτικό και αποχετευτικό σύστημα (το φρέαρ, το φρεάτιο και οι αγωγοί μαρτυρούν γι' αυτό). Είναι κτισμένη με πλίνθους επενδεδυμένες με λευκές μαρμαρινές πλάκες, έχει σχήμα οκτάπλευρο, βρίσκεται στο κέντρο μιας τετράπλευρης αυλής⁸ και περιβάλλεται από στοά στη βορινή και στην ανατολική πλευρά της, έξω δε από τη βορινή στοά και σε απόσταση περίπου 3 μ. υπάρχει τοίχος, προφανώς ο εξωτερικός τοίχος που περιέβαλλε το κτίσμα.

Διευκρινίζεται ότι στο σχέδιο αναπαραστάσεως του

3. Ο τύπος αυτός συναντάται σε όλη την περιοχή εξάπλωσης του χριστιανισμού. Ενδεικτικά βλ. R. Olivieri-Farioli, *La scultura architettonica, Corpus della scultura paleocristiana, bisantina ed al-*

tomedioevale di Ravenna, Roma 1969, III, Εικ. 112, για πεσσίσκους από τη Ραβέννα, και R. Scranton, *Corinth*, XVI, Princeton 1957, πίν. 23, αριθ. 22, 23, 24, για πεσσίσκο από την Κόρινθο.

4. Βλ. Γ. Σωτηρίου, 'Η βυζαντινή γλυπτική τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν 7ον καὶ 8ον αἰ., ΑΕ 1937, σ. 177.

5. Πρβλ. τα όμοια επιθήματα της βασιλικῆς Β' των Φιλίππων. Βλ. P. Lemerle, *Philippe et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine*, 2, Paris 1945, πίν. LXXIV, 9, 11, 34 κ.ά.

6. Για τη μεγάλη σειρά των θωρακίων με ρόμβο εγγεγραμμένο σε ορθογώνιο πλαίσιο, βλ. κυρίως Δημ. Πάλλας, *Παλαιοχριστιανικά θωράκια μετά ρόμβου*, BCH 74 (1950), σ. 233-249.

7. Ακριβώς όμοιοι είναι οι γωνιακοί πεσσοί στο αΐθριο της βασιλικῆς στο Εμποριό Χίου κ.ά. Βλ. M. Ballance, J. Boardman, S. Corbett, S. Hood, *Excavations in Chios, 1952-1955*, *Byzantine Emporio, Supplementary Volume 20*, London 1989, σ. 22-23.

8. Κατά τον Παύλο Σιλεντιάριο, η θέση της κρήνης-φιάλῆς είναι *εἰς ὀμφαλὸν αὐλῆς* και κατά τον Ευσέβιο ο προορισμός της είναι *εἰς αἰθρίῳ] καθαρσίων ἐτίθει σύμβολα, κρήνας ἀντικρυς εἰς πρόσωπον ἐπισκευάζων τοῦ νεώ, πολλῶ τῷ χεῦματι τοῦ νάματος τοῖς περιβόλων ἱερῶν ἐπὶ τὰ ἔσω προῖοῦσι τὴν ἀπόρρυσιν παρεχομένης*. Βλ. Εὐσέβιος, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, έκδ. Schwarz, Leipzig 1910, βιβλίο 10, 40, σ. 379 και βιβλίο 10, 37, σ. 380 αντιστοιχῶς.

αιθρίου (Εικ. 11) τόσο οι γενικές του διαστάσεις όσο και ο αριθμός των πεσσών κατά την έννοια Β.-Ν. δεν κατέστη δυνατόν να διαπιστωθούν και δόθηκαν κατά προσέγγιση. Επειδή δεν ερευνήθηκε η δυτική και η νότια πλευρά, εικάζεται ότι υπήρχε στοά και σ' αυτές, κατ' αναλογία άλλων παρόμοιων μνημείων⁹.

Η στοά που σχηματιζόταν μεταξύ της πεσσοστοιχίας και του τοίχου (έρκους) ήταν ευρύς διάδρομος, με τόξα προς την εσωτερική πλευρά, και ως στέγη θα πρέπει να είχε είτε σταυροθόλια, κατ' αναλογία της στοάς της βασιλικής της Νικοπόλεως¹⁰, είτε μονόριχτη ξύλινη στέγη, όπως η στοά της βασιλικής του Αγίου Σεργίου στη Γάζα της Παλαιστίνης¹¹.

Σύμφωνα με τις εκκλησιαστικές πηγές¹², η στοά ήταν αναπόσπαστο στοιχείο του αιθρίου, επειδή σκοπός του αιθρίου στην παλαιοχριστιανική εκκλησία ήταν να χρησιμεύει ως προθάλαμος του κυρίως ναού και χώρος, όπου κατά τον 4ο αι. ετελείτο το πρώτο και προπαρασκευαστικό στάδιο της χριστιανικής λειτουργίας, δηλαδή η ακολουθία του ασματικού όρθρου και η πρόθεση των προσφορών από τους πιστούς¹³. Μετά τον όρθρο γινόταν εν πομπή η ομαδική είσοδος κλη-

ρικών και λαϊκών από το αίθριο στον κυρίως ναό, δηλαδή στην ευχαριστιακή αίθουσα. Προηγείτο ο επίσκοπος και εψάλλετο ο εωθινός ύμνος, ενώ στο αίθριο παρέμεναν μόνο οι *κατηχούμενοι*, οι *προσκλαίοντες* και οι *χειμαζόμενοι*¹⁴.

Αυτός ο προορισμός του αιθρίου οδηγεί στη σκέψη ότι στην ανατολική πλευρά του¹⁵ υπήρχε η βασιλική, πιθανότατα κάτω από τις σύγχρονες οικοδομές στο εξεταζόμενο οικόπεδο του Βόλου.

Συνθέτοντας τα ανασκαφικά δεδομένα του κτίσματος που αποκαλύφθηκε, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για αίθριο¹⁶ με οκτάγωνη κρήνη-φιάλη στο κέντρο, το οποίο περιβαλλόταν από στοές (*περιστύλιον*) και περίβολο (*έρκος*). Ενδεικτική είναι η πρόταση αποκατάστασης που παραθέτουμε¹⁷.

Παρόμοιος τύπος περιβόλου περιέβαλλε τη βασιλική της Τύρου, που κτίστηκε το 314 μ.Χ. από τον επίσκοπο Παυλίνο¹⁸, και τη βασιλική της Αναστάσεως στα Ιεροσόλυμα¹⁹.

Το περιστύλο τετράγωνο (ή ελαφρώς ορθογώνιο) αίθριο συναντάται στη βασιλική της Τύρου, καθώς και στις βασιλικές της Γενήσεως του Χριστού Α²⁰ και

3

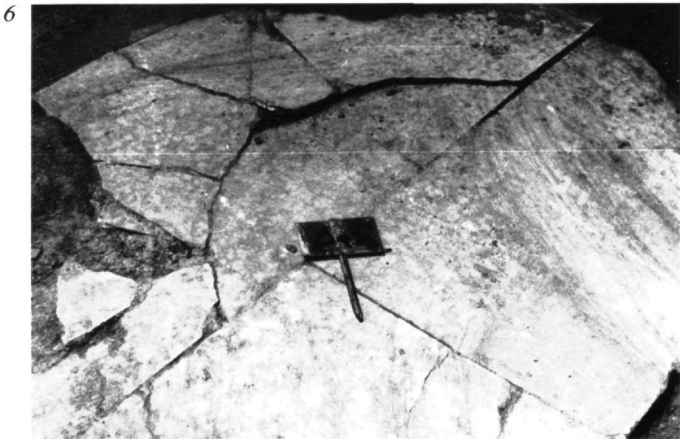

Εικ. 3. Βόλος. Ανασκαφή οικοπέδου οδού Δεληγιώργη 34-36 και Γαλλίας. Φρεάτιο μαρμάρينو.

Εικ. 4. Βόλος. Ανασκαφή οικοπέδου οδού Δεληγιώργη 34-36 και Γαλλίας. Τμήμα αγωγού Α2.

Εικ. 5. Βόλος. Ανασκαφή οικοπέδου οδού Δεληγιώργη 34-36 και Γαλλίας. Δάπεδο μαρμάρينو in situ.

Εικ. 6. Βόλος. Ανασκαφή οικοπέδου οδού Δεληγιώργη 34-36 και Γαλλίας. Λεπτομέρεια κρήνης με το «στροβίλιον».

Β²¹ στη Βηθλεέμ, στη βασιλική της Επιδαύρου²², στη βασιλική της Σύναξης Μαρωνείας²³, στη βασιλική του Εμπορίου Χίου²⁴ και στη βασιλική της Σικυώνος²⁵, όπου το 1986 αποκαλύφθηκε τετράπλευρο τετράστωο αίθριο²⁶. Επίσης, η αρχική βασιλική του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη²⁷ και η βασιλική της Θεβέστης²⁸ είχαν τετράγωνο περίστυλο αίθριο με οκτάγωνη φιάλη στο κέντρο τους.

9. Πρβλ. τα μνημεία που διαθέτουν αίθριο με στοές.

10. Γ. Σωτηρίου, 'Ανασκαφή τῆς Βασιλικῆς τῆς Νικοπόλεως, ΠΑΕ 1938, σ. 114.

11. Χαρακτηριστική είναι η αναπαράσταση της στεγασμένης με μονόριχτη ξύλινη στέγη στοάς της βασιλικῆς του Αγίου Σεργίου της Γάζας στην Παλαιστίνη. Α. 'Ορλάνδος, 'Η ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική τῆς μεσογειακῆς λεκάνης, 1, 'Αθήναι 1956, σ. 102, εικ. 57.

12. Η Διαθήκη του Κυρίου, απόκρυφο βιβλίο του 5ου αι., περιλαμβάνει ως απαραίτητο στοιχείο της εκκλησίας τὸ αίθριον μετὰ περιστυλίου. Πρβλ. Γ. Σωτηρίου, Χριστιανική καὶ βυζαντινὴ ἀρχαιολογία, 'Αθήναι 1942, σ. 174.

13. Δημ. Πάλλας, ΕΕΒΣ 20 (1950), σ. 279-289.

14. Γρηγορίου Θαυματουργοῦ, 'Επιστολή κανονική, ΡG 10, 1048 και Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων, 4, 'Αθήνησιν 1859, σ. 66, κανὼν ΙΑ'.

15. Ο Μέγας Βασίλειος, ἐπιβάλλων τον προσανατολισμὸ των βασιλικῶν, λέει: πάντες ὁρῶμεν κατ' ἀνατολὰς ἐπὶ τῶν προσευχῶν, ὅτι τὴν ἀρχαίαν ἐπιζητοῦμε πατρίδα, τὸν Παράδεισον, ὃν ἐφύτευεν ὁ Θεὸς ἐν 'Εδὲμ κατ' 'Ανατολὰς (ΡG 32, 139). Ἀλλὰ και ο Μέγας Ἀθανάσιος, οἱ Ἀποστολικές Διαταγές και η Διαθήκη του Κυρίου ἐπιβάλλουν την τοποθέτηση των παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν προς την Ἀνατολή, δηλαδή η στενή πλευρά τους, που φέρει το Ἱερό, να εἶναι στραμμένη προς την Ἀνατολή.

16. Γενικῶς η αὐλή ἀποκαλεῖται ἀπὸ τους συγγραφείς: αίθριον (Ευσέβιος), τετράστων, ὑπαιθρον, ἀλλή ἀσκεπέα (Παῦλος Σιλεντιάριος), μεσαύλιον (Θεοφάνης και Κεδρηνός) και μεσοκήπιον (Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος). Στη Δύση χρησιμοποιούνταν οἱ λέξεις: atrium (σε ἐπιγραφές του 4ου αι. μ.Χ. και στο Liber Pontificalis) και quadriporticus (Anonymus Placentinus).

17. Βλ. Εικ. 11 με πρόταση ἀποκατάστασης του μνημείου, ἐκπονημένη ἀπὸ την ἀρχιτέκτονα κ. Μ. Παπαδοπούλου.

18. Ευσέβιος, 'Εκκλησιαστικὴ 'Ιστορία, βιβλίο 10, 40, σ. 380 ('Εκφρασις τῆς Βασιλικῆς τῆς Τύρου).

19. Ευσέβιος, 'Εκκλησιαστικὴ 'Ιστορία, βιβλίο 10, 37, σ. 381.

20. 'Ορλάνδος, ὁ.π. (υποσημ. 11), σ. 35, εικ. 13Α.

21. 'Ο.π., σ. 35, εικ. 13Β

22. 'Ο.π., σ. 50-51, εικ. 26.

23. Χ. Μπακιρτζής, Πραγμὰ τῆς ἀνασκαφῆς στῆ Σύναξη 1985-1990, 'Αθήνα 1991, σ. 63.

24. Ballance, Boardman, Corbett, Hood, ὁ.π. (υποσημ. 7), σ. 23.

25. Α. Κ. 'Ορλάνδος, ΠΑΕ 1934, σ. 81-90 και ἐπόμενα.

26. Ἀδημοσίετο. Ευχαριστῶ την ἀρχαιολόγο κ. Σκαρμούτσου για την πληροφορία.

27. Ορλάνδος, ὁ.π. (υποσημ. 7), σ. 54, εικ. 29. Ο ναὸς αὐτὸς εἶχε τετράγωνο αίθριο, το οποίο στο κέντρο του εἶχε ἐπίσης τετράγωνη φιάλη και περιβάλλετο ἀπὸ τέσσερις στοές.

28. 'Ο.π., πίν. Α, σ. 100. Ο ναὸς ἔχει περίστυλο αίθριο με οκτάγωνη κρήνη στο κέντρο του.

7

Εικ. 7. Βόλος. Ανασκαφή οικοπέδου οδού Δεληγιώργη 34-36 και Γαλλίας. Βάση κίονος.

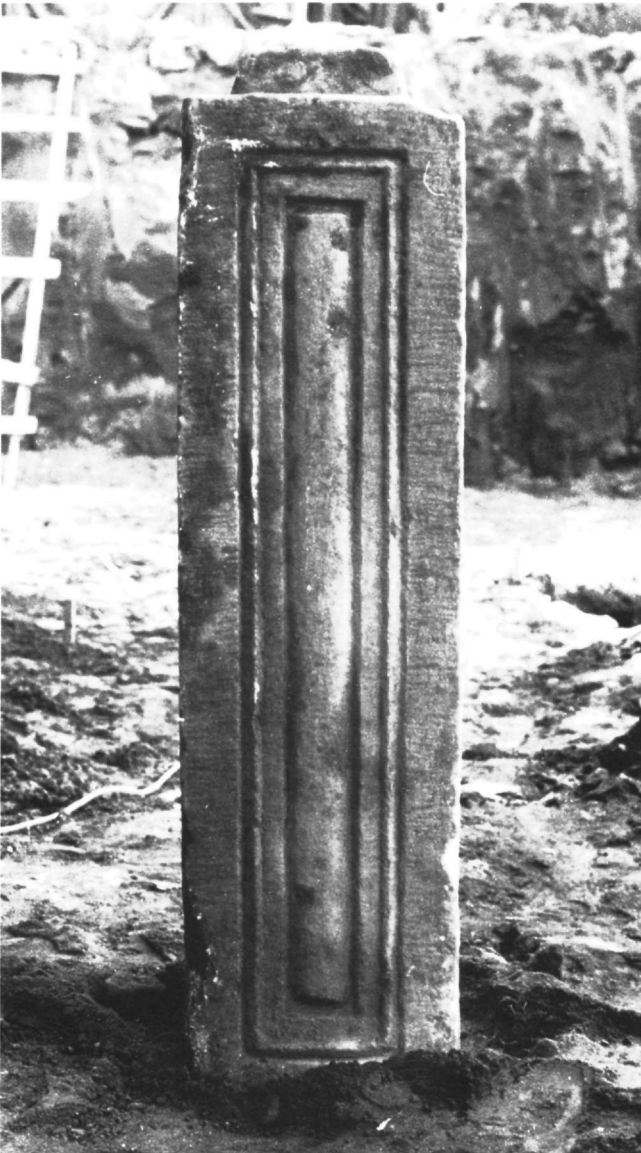
Εικ. 8. Βόλος. Ανασκαφή οικοπέδου οδού Δεληγιώργη 34-36 και Γαλλίας. Πεσσίσκος, εμπρόσθια όψη.

Εικ. 9. Βόλος. Ανασκαφή οικοπέδου οδού Δεληγιώργη 34-36 και Γαλλίας. Επίθημα κιονοκράνου.

Εικ. 10. Βόλος. Ανασκαφή οικοπέδου οδού Δεληγιώργη 34-36 και Γαλλίας. Κιονίσκος, τμήμα.

Εικ. 11. Βόλος. Ανασκαφή οικοπέδου οδού Δεληγιώργη 34-36 και Γαλλίας. Πρόταση αποκατάστασης του αιθρίου.

8

9

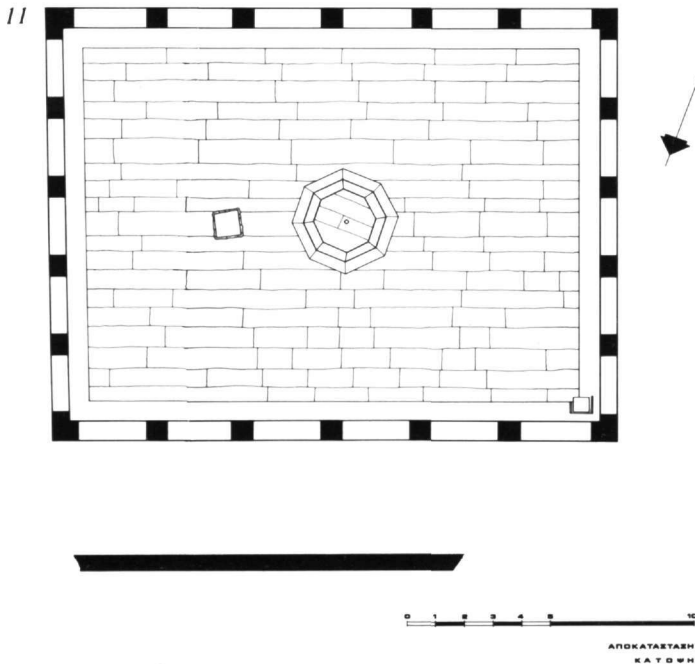
10

Επειδή τα μνημεία αυτά χρονολογούνται στον 4ο αι., εκτός από τη βασιλική της Θεβέστης, που χρονολογείται στον 5ο αι., συνάγεται ότι ο τύπος των εκκλησιών με τετράγωνο ή ορθογώνιο αίθριο είναι πρώτος²⁹.

Χρονολόγηση

Οι μεγάλες διαστάσεις του τετράγωνου αιθρίου³⁰, πλευράς 19,85 μ., η πολυτελής κρήνη και η άριστη ποιότητα των υλικών δομής, καθώς και το άρτιο αποχετευτικό σύστημα, μαρτυρούν ότι πρόκειται για σημαντικό κτίριο.

Πιθανότατα το αίθριο ανήκε σε μια βασιλική, η οποία

εκτεινόταν προς τα ανατολικά του αιθρίου. Επειδή δεν κατέστη δυνατή η συνέχιση της ανασκαφής σ' αυτή την πλευρά, ο υπολογισμός των διαστάσεων της βασιλικής αυτής γίνεται βάσει των δεδομένων που παρέχουν η ύπαρξη της πεσσοστοιχίας της βορινής πλευράς και του τμήματος πεσσοστοιχίας της ανατολικής πλευράς³¹, οι διαστάσεις των μεταξύ αυτών ανοιγμάτων και η εφαρμογή της αναλογίας 1:2, που αφορά τις διαστάσεις του αιθρίου σε σχέση προς τις διαστάσεις της βασιλικής. Το συμπέρασμα είναι ότι η συγκεκριμένη βασιλική θα πρέπει να είχε πλάτος 19,85 και μήκος 39,70 μ.

Ήδη από το 1931 είχαν επισημανθεί στην ίδια περιοχή «δάπεδον ψηφιδωτόν άριστης τέχνης πολύχρωμον μετά γεωμετρικῶν σχημάτων»³² και «διάφορα μάρμαρα

λευκά κατειργασμένα, ὧν τινά μετά διακοσμήσεων γλυπτῶν καί ἐπιγραφῶν»³³.

Πριν από δεκαπέντε χρόνια περίπου, κατά τη διάρκεια εκσκαφών για τη θεμελίωση νέας τριώροφης οικοδομής στο οικόπεδο επί της οδού Γαλλίας 81 (το οποίο εφάπτεται στη δυτική πλευρά του ευρημάτων μας), αποκαλύφθηκαν θεμέλια κτιρίου και δύο μαρμαρίνοι κίονες αρράβδωτοι³⁴. Επίσης, πριν από δέκα χρόνια, κατά τη διάρκεια εργασιών διάνοιξης τάφρου για την τοποθέτηση αποχετευτικού αγωγού του Δήμου Βόλου κατά μήκος της οδού Δεληγιώργη (αποτελεί το βορινό σύνορο του οικοπέδου που ανασκάφηκε), στο ύψος του αριθμού 36, αποκαλύφθηκαν τέσσερις τοίχοι σε βάθος από 2,30 έως 3,20 μ. από τη στάθμη της οδού. Αποτελούνται από αργολιθοδομή με ασβεστοκονία ως συνδετικό υλικό και χρονολογούνται από την ανασκαφεία στον 1ο-2ο αι. μ.Χ.³⁵.

Και πρόσφατα, σωστική ανασκαφή που διενεργήθηκε την άνοιξη του 1991 από την 7η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στο οικόπεδο επί της οδού Γαλλίας και Δεληγιώργη, που βρίσκεται μόλις 10 μ. δυτικότερα του αιθρίου, έφερε στο φως θεμέλια κτιρίου παλαιοχριστιανικής εποχής, καθώς και μαρμαρίνα αρχιτεκτονικά μέλη προερχόμενα από ναό (πεσσίσκο, τμήμα θωρακίου κ.ά.)³⁶.

Με βάση τα ανάλογα μνημεία που προαναφέρθηκαν και τα χαρακτηριστικά του κτιρίου (τετράπλευρη κάτοψη του αιθρίου, οκτάγωνη κρήνη στο κέντρο του αιθρίου κτλ.), νομίζουμε ότι θα ήταν δυνατόν να χρονολογηθεί αυτό το εύρημα στα τέλη του 4ου-αρχές του 5ου αι. μ.Χ.

Τα κτίσματα που αποκάλυψε η αρχαιολογική έρευνα αποτελούν προσκτίσματα ενός μεγάλου οικοδομήματος, πιθανότατα βασιλικής, που θα εκτεινόταν προς Α. του αιθρίου που ανασκάφηκε, όπως ήδη προαναφέρθηκε. Δεδομένου ότι παρόμοια οικοδομήματα, και ιδιαίτερα οι βασιλικές, κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο αποτελούσαν τον πυρήνα οικισμών, η αποκάλυψη των ευρημάτων στην περιοχή αυτή της πόλης

29. 'Ο.π., σ. 98-101, όπου εκτίθενται τα παραδείγματα των βασιλικών με τετράπλευρο αίθριο περιβαλλόμενο από στοά.

30. Βλ. Εικ. 2, όπου σημειώνεται η πλευρά του τετραγώνου (19,85 μ.).

31. Βλ. παραπάνω σ. 107, αριθ. 7.

32. Ν. Γιαννόπουλος, Ρωμαϊκός και παλαιοχριστιανικός συνοικισμός εν Βόλφ, Θεσσαλικά Χρονικά 5 (1936), σ. 133.

3. 'Ο.π., σ. 134.

34. Τα ευρήματα αυτά είναι αδημοσίευτα και η τύχη τους, μετά την αποκάλυψη, άγνωστη.

35. Α. Ντίνα, ΑΔ 37 (1982), Χρονικά, σ. 256.

36. Αδημοσίευτο. Ευχαριστώ την αρχαιολόγο κ. Α. Ντίνα για την πληροφορία.

του Βόλου, όπου μέχρι το 1931 πιστευόταν ότι επρόκειτο για παρθένο έδαφος, αποδεικνύει την ύπαρξη υστερορωμαϊκού και παλαιοχριστιανικού οικισμού και στην ανατολική περιοχή της πόλης, όπου από τους αρχαιοελληνικούς χρόνους υπήρχε λιμάνι και αποβάθρα, κοντά στη σημερινή κοίτη του Άναυρου ποταμού.

Εντοπίζεται λοιπόν και δεύτερη παλαιοχριστιανική θέση, στην ανατολική πλευρά του Βόλου, εκτός από τη συνοικία των «Παλιών», στη δυτική πλευρά της πόλης, γνωστή παλαιοχριστιανική θέση, στην οποία έχουν αποκαλυφθεί πολλά κτίρια της εποχής αυτής³⁷.

Το μαρμαρεπένδυτο περίστυλο αίθριο καλύπτεται σήμερα από επταώροφη σύγχρονη οικοδομή, η ανέγερση της οποίας στερήσε το Βόλο από ένα σημαντικό για την πόλη, αλλά και για την ευρύτερη περιοχή της Στερεάς Ελλάδος, χριστιανικό μνημείο, μάρτυρα της ύπαρξης σ' αυτή τη θέση ακμαίου παλαιοχριστιανικού οικισμού.

37. Ν. Γιαννόπουλος, Τό φρούριον τοῦ Βόλου, ΕΕΒΣ Η' (1931), σ. 110-133, καθώς και ευρήματα νεότερων ανασκαφών, κατά τις οποίες έχουν αποκαλυφθεί εκκλησιαστικά και κοσμικά κτίρια, ψηφιδωτά δάπεδα κ.ά.

Aikaterini Kalantzi-Sbyraki

PERISTYLED ATRIUM IN VOLOS

In summer 1990, ruins of a building and moveable finds were uncovered on a plot at the intersection of 34-36 Deliyanni and Gallias Sts. in Volos.

The structural remains are as follows: A fountain, a small well, three conduits, a masonry cistern, a marble floor, a row of piers, a colonnade, and a wall. The moveable finds include: marble plaques and stylobate, part of a cornice, a small pier, a colonnette, a balustrade panel, a marble column base, fragments of a column

capital, and 54 fragments of the structure's marble floor. These were architectural members which once adorned a large secular or religious building.

The composition of the excavation finds and comparison of the building with many other known examples leads to the conclusion that this was a peristyled atrium of a basilica with an octagonal fountain in the centre, surrounded by an enclosure wall. It dates to the end of the fourth and beginning of the fifth century A.D.